

Katarzyna Przybyła

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

PRZEKSZTAŁCENIA FUNKCJI TURYSTYCZNEJ W WYBRANYCH MIASTACH POWIATU JELENIOGÓRSKIEGO

Streszczenie: Powiat jeleniogórski ulokowany jest w atrakcyjnej turystycznie, południowo-zachodniej części województwa dolnośląskiego. W jego granicach zlokalizowane są cztery gminy miejskie, które można zaliczyć do grona miejscowości małych, są to: Karpacz, Kowary, Piechowice i Szklarska Poręba. W artykule dokonana została analiza przekształceń w strukturach funkcjonalnych tych miast, ze szczególnym uwzględnieniem zmian zachodzących w zakresie pełnionych przez nie funkcji turystycznych.

Słowa kluczowe: miasta, funkcje turystyczne, metody oceny funkcji jednostek osadniczych.

1. Wstęp

W powiecie jeleniogórskim zlokalizowane są cztery gminy miejskie, są to: Karpacz, Kowary, Piechowice i Szklarska Poręba. Przyjmuje się, iż jedną z istotniejszych dziedzin gospodarki w subregionie jest turystyka, która stanowiąc ważne źródło dochodów, wywiera znaczny wpływ na rozwój jednostek terytorialnych. Można zauważyć, że w dokumentach strategicznych wymienionych miast, jak i w Strategii Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Jeleniogórskiego na lata 2006-2014 rozwój funkcji turystyczno-rekreacyjnych zajmuje priorytetowe miejsce. Celem artykułu jest analiza przekształceń w strukturach funkcjonalnych miast, zachodzących w latach 2005-2009, ze szczególnym uwzględnieniem zmian w zakresie pełnionych przez nie funkcji turystycznych.

2. Metoda badań

W przeprowadzonym badaniu oparto się na teorii bazy ekonomicznej miasta, wykorzystując dwa mierniki – wskaźnik nadwyżki pracowników (WNP) i współczynnik specjalizacji Florence’a (WSF).

Za pomocą metody wskaźnika nadwyżki pracowników (wzór 1) można wyznaczyć wielkość zatrudnienia w grupie egzogenicznej. Dokonuje się tego poprzez

porównywanie rzeczywistej struktury zatrudnienia w mieście ze strukturą przyjętą za podstawę odniesienia, może nią być np. struktura zatrudnienia w kraju czy w regionie. Ujemna wartość miernika oznacza, że w zakresie danej dziedziny występują niedobory produktów z zewnętrznych obszarów [Słodczyk 2001, s. 70].

Po doprowadzeniu formy wskaźnika do porównywalnej formy względnej, użytecznej w badaniach określonego zbioru miast, staje się on wskaźnikiem struktury zatrudnienia w grupie egzogenicznej i tym samym miarą poszczególnych rodzajów funkcji miastotwórczych w badanych obiektach [Brol, Maj, Strahl 1990, s. 75-76].

Współczynnik specjalizacji Florence'a (wzór 2) pozwala na identyfikację funkcji wyspecjalizowanych, decydujących o znaczeniu miasta w regionie czy w kraju. Współczynnik pozwala ustalić, czy miasto wytwarza dobra i usługi tylko na rynek lokalny, czy też „wysyła” je również na zewnątrz, czyli pełni w danej dziedzinie funkcje egzogeniczne.

$$Z_{egiM} = Z_iM - \left(ZM \cdot \frac{Z_iK}{ZK} \right), \quad (1)$$

gdzie: Z_{egiM} – wielkość zatrudnienia w działalności skierowanej na zewnątrz miasta (grupy egzogenicznej) w danym (i) dziale gospodarki miasta,

Z_iM – zatrudnienie w danym (i) dziale gospodarki miasta,

ZM – zatrudnienie w mieście ogółem,

Z_iK – zatrudnienie w danym (i) dziale gospodarki w kraju (regionie),

ZK – zatrudnienie w kraju (regionie) ogółem.

$$W = \frac{(Z_iM)/(ZM)}{(Z_iK)/(ZK)}, \quad (2)$$

gdzie: W – współczynnik specjalizacji Florence'a,

Z_iM – zatrudnienie w danym (i) dziale gospodarki miasta,

ZM – zatrudnienie w mieście ogółem,

Z_iK – zatrudnienie w danym (i) dziale gospodarki w kraju (regionie),

ZK – zatrudnienie w kraju (regionie) ogółem.

Poziom specjalizacji badanego miasta określa się, przyjmując następujące założenia:

$W \leq 1$ – miasto nie specjalizuje się w i -tym dziale, ta dziedzina działalności ma charakter endogeniczny,

$1 < W \leq 1,5$ – miasto wykazuje niski poziom specjalizacji w i -tym dziale,

$1,5 < W \leq 2$ – miasto wykazuje średni poziom specjalizacji w i -tym dziale,

$W > 2$ – miasto wykazuje wysoki poziom specjalizacji w i -tym dziale [Obrębalski 2002, s. 110].

3. Przekształcenia struktur funkcjonalnych badanych miast

Punktem wyjścia w analizie zmian zachodzących w strukturach funkcjonalnych miejscowości może być wynikające z danych zawartych w tab. 1 stwierdzenie, że w dwóch z czterech badanych miast, tj. w Karpaczu i w Piechowicach, liczba pracujących ogółem w 2009 r. była większa niż pięć lat wcześniej. W Karpaczu przyrost ten był szczególnie istotny i osiągnął ponad 57% w stosunku do 2005 r. Kowary i Szklarska Poręba odnotowały w tym samym okresie spadek liczby pracujących odpowiednio o 16,5% i 7,7%. Jednocześnie należy zauważyć, że w woj. dolnośląskim ujętym całościowo liczba pracujących ogółem znacznie się zwiększyła.

Tabela 1. Pracujący według zgrupowanych sekcji (sektorów) w 2005 i 2009 r.^a według PKD 2007

Jednostka terytorialna	Rok	Ogółem	Sekcje					
			A ^b	B – F ^c	G - J ^d	w tym I ^e	K – L ^f	M – U ^g
Karpacz	2005	984	10	46	400	289	89	439
	2009	1 550	8	23	902	415	96	521
Kowary	2005	2 037	41	875	208	# ^h	90	823
	2009	1 700	54	509	340	#	58	739
Piechowice	2005	1 065	21	733	97	28	4	210
	2009	1 221	23	785	205	34	4	204
Szklarska Poręba	2005	1 345	49	123	466	250	40	667
	2009	1 241	47	134	288	108	66	706
Dolnośląskie	2005	607 223	9721	238 382	119 710	9231	28 954	210 456
	2009	690 449	7865	257 441	148 055	12 029	34 206	242 882

^a Według faktycznego miejsca pracy i faktycznego rodzaju działalności; bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób; bez rolników indywidualnych.

^b Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (sektor rolniczy).

^c Przemysł i budownictwo (sektor przemysłowy).

^d Handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja.

^e Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi.

^f Działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości.

^g Pozostałe usługi: m.in. edukacja, opieka zdrowotna i pomoc społeczna, administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne.

^h Oznacza, że dane nie mogą być opublikowane ze względu na konieczność zachowania tajemnicy statystycznej w rozumieniu ustawy o statystyce publicznej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego we Wrocławiu.

Podobne tendencje były widoczne w zakresie zatrudnienia w istotnej z punktu analizy funkcji turystycznej miast sekcji I (działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi). Warto zauważyć, że ze względu na konieczność zachowania tajemnicy statystycznej nie było możliwe uzyskanie danych odnośnie do liczby pracujących w tej sekcji w Kowarach. Świadczy to o małej liczbie podmiotów gospodarczych (mniej niż trzy na terenie jednostki terytorialnej) zaangażowanych w działalność tego typu zarówno w 2005 r., jak i pięć lat później.

Na podstawie danych odnośnie do liczby pracujących w badanych miastach oraz w woj. dolnośląskim (tab. 1), przy użyciu wzorów (1) i (2), dla grupy obserwowanych miejscowości policzono wskaźniki nadwyżki pracowników (tab. 2) oraz współczynniki specjalizacji Florence'a (tab. 3) dla 2005 r. oraz dla 2009 r.

Tabela 2. Wartość WNP dla grupy badanych miast

Jednostka terytorialna	Rok	Sekcje				
		A	B – F	G – J	K – L	M – U
Karpacz	2005	-5,8	-340,3	206,0	42,1	98,0
	2009	-9,7	-554,9	569,6	19,2	-24,2
Kowary	2005	8,4	75,3	-193,6	-7,1	117,0
	2009	34,6	-124,9	-24,5	-26,2	141,0
Piechowice	2005	4,0	314,9	-113,0	-46,8	-159,1
	2009	9,1	329,7	-56,8	-56,5	-225,5
Szklarska Poręba	2005	27,5	-405,0	200,8	-24,1	200,8
	2009	32,9	-328,7	21,9	4,5	269,4

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Wartość WSF dla grupy badanych miast

Jednostka terytorialna	Rok	Sekcje					
		A	B – F	G – J	I	K – L	M – U
Karpacz	2005	0,6	0,1	2,1	19,3	1,9	1,3
	2009	0,5	0,0	2,7	15,4	1,3	1,0
Kowary	2005	1,3	1,1	0,5	x	0,9	1,2
	2009	2,8	0,8	0,9	x	0,7	1,2
Piechowice	2005	1,2	1,8	0,5	1,7	0,1	0,6
	2009	1,7	1,7	0,8	1,6	0,1	0,5
Szklarska Poręba	2005	2,3	0,2	1,8	12,2	0,6	1,4
	2009	3,3	0,3	1,1	5,0	1,1	1,6

Źródło: opracowanie własne.

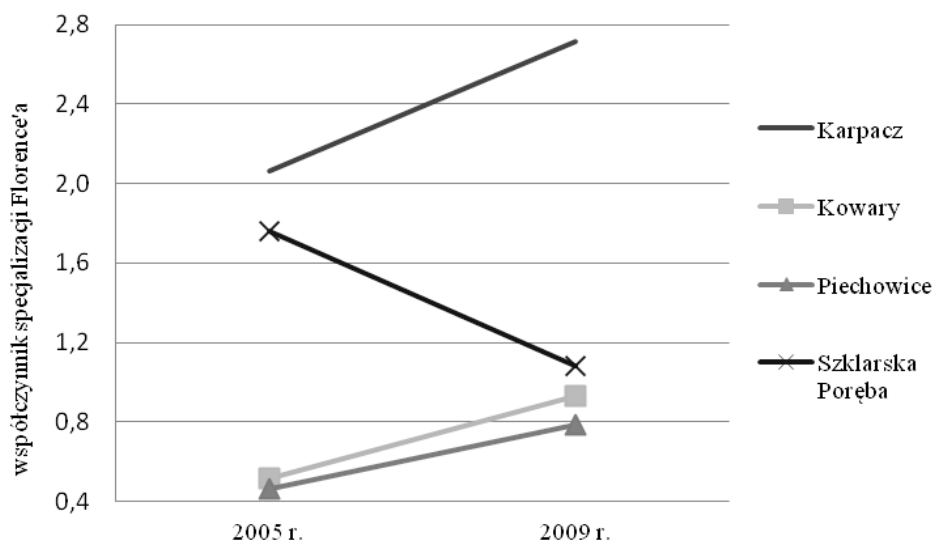
Tabela 4. Wskaźniki struktury zatrudnienia w grupie egzogenicznej badanych miast

Jednostka terytorialna	Rok	Sekcje				
		A	B – F	G – J	K – L	M – U
Karpacz	2005	-	-	60%	12%	28%
	2009	-	-	97%	3%	-
Kowary	2005	4%	38%	-	-	58%
	2009	20%	-	-	-	80%
Piechowice	2005	1%	99%	-	-	-
	2009	3%	97%	-	-	-
Szklarska Poręba	2005	6%	-	47%	-	47%
	2009	10%	-	7%	1%	82%

Źródło: opracowanie własne.

Doprowadzono również formę WNP do porównywalnej formy względnej, stały się one tym samym wskaźnikami struktury zatrudnienia w grupie egzogenicznej w badanych miejscowościach (tab. 4).

Analizując informacje wynikające z tab. 1-4, można zauważyć, że Karpacz w badanym pięcioleciu pozostawał ośrodkiem usługowym, wykazującym na tle województwa co najmniej niski poziom specjalizacji w dziedzinie usług. Należy jednak zaznaczyć, że mimo zwiększającej się liczby pracujących w sekcjach M-U, w 2009 r. balansował na granicy utraty specjalizacji w tym zakresie (w grupie tej przeważają usługi nierynkowe). Było to powiązane z gwałtownym przyrostem ogólnej liczby pracujących w mieście; nowo zatrudnieni znaleźli miejsca pracy głównie w sekcjach G-J. Zgrupowanie to utrzymało i powiększyło dominującą pozycję w grupie egzogenicznej miasta – w 2005 r. 60%, a w 2009 r. 97% pracowników grupy miastotwórczej było zatrudnionych w tych właśnie sekcjach. Znalazło to odbicie we wzroście wartości WSF (rys. 1) i WNP.

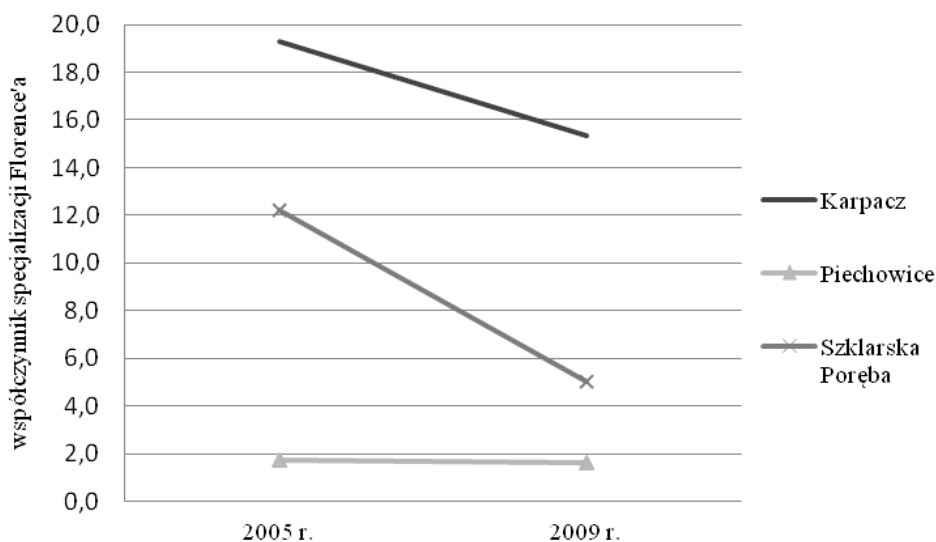

Rys. 1. Zmiany poziomu specjalizacji w zakresie zgrupowanych sekcji G-J w latach 2005-2009

Źródło: opracowanie własne.

Karpacz w badanym okresie był bardzo silnie wyspecjalizowany w zakresie sekcji I, którą w dużej mierze można utożsamiać z realizowaną przez miasto funkcją turystyczną. Zauważyć jednak można, że zakres tej specjalizacji od 2005 r. do 2009 r. zmniejszył się (rys. 2). Wynika to w pewnej mierze ze zdecydowanego przyrostu zatrudnienia w sekcji I w ujętym całościowo woj. dolnośląskim, a co za tym idzie –

ze wzrostu znaczenia tej dziedziny dla gospodarki regionu (stanowiącego podstawę odniesienia w przeprowadzonym badaniu).

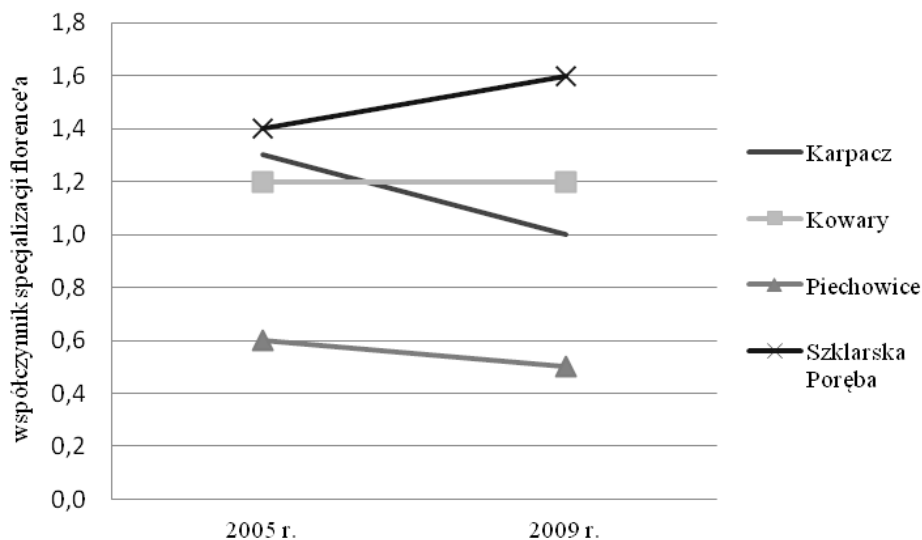

Rys. 2. Zmiany poziomu specjalizacji w zakresie sekcji I w latach 2005-2009

Źródło: opracowanie własne.

W Kowarach, jak już wspomniano, liczba pracujących ogółem w 2009 r. była o ponad 16% mniejsza niż pięć lat wcześniej. Zdecydowanie największy spadek liczby pracujących miał miejsce w sektorze przemysłowym. Znalazło to odbicie w istotnym spadku liczebności grupy egzogenicznej ogółem (mierzonej WNP). W 2005 r. liczyła ona 200,7 pracowników, pięć lat później już tylko 175,6 pracowników. Przy uwzględnieniu faktu, że wartość WNP dla sektora przemysłowego w 2005 r. wynosi 75,3, a w 2008 r. –124,9, można mówić o powstaniu istotnych niedoborów produkcji, które musiały być pokryte importem towarów spoza terenu miasta. Zaistniała sytuacja znalazła wyraz we wskaźnikach zatrudnienia w grupie egzogenicznej – w 2005 r. 38% wszystkich zatrudnionych w działalnościach skierowanych na zewnątrz miasta było pracownikami sektora przemysłowego, w 2009 r. udział ten spadł do zera. Ze względu na to, że sektor rolniczy nie ma właściwości miastotwórczych, można stwierdzić, że w 2009 r. podstawowe znaczenie dla skierowanej na zewnątrz części gospodarki miasta miały zgrupowane sekcje M-U, tj. pozostałe usługi (rys. 3).

Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi nie wywierała znaczącego wpływu na gospodarkę miejscowości.

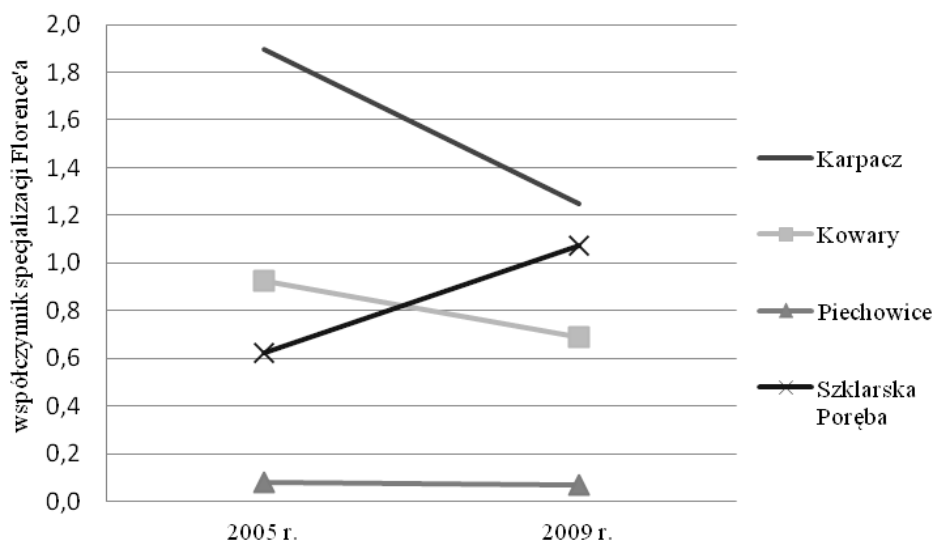
Rys. 3. Zmiany poziomu specjalizacji w zakresie zgrupowanych sekcji M-U w latach 2005-2009

Źródło: opracowanie własne.

W Piechowicach, w badanym okresie, sektor przemysłowy stracił na znaczeniu – jego udział w grupie egzogenicznej zmniejszył się, utrzymując jednak nadal dominujący wpływ na kształt grupy egzogenicznej. Znalazło to odbicie w WSF, którego wartość spadła z poziomu 1,8 w 2005 r. do wielkości 1,7 w 2009 r. Jednocześnie wzrosło znaczenie niemającego z natury charakteru miastotwórczego rolnictwa. Rozwijał się, utrzymując jednak w całym badanym okresie charakter endogeniczny, sektor usług grupowanych w sekcjach G-J (rys. 1). Warto zauważyć, że miasto, na tle Dolnego Śląska, było jednocześnie średnio wyspecjalizowane w zakresie wchodzącej w skład tego grupowania sekcji I. Zakres specjalizacji w tej dziedzinie w latach 2005-2009 nieznacznie się skurczył.

W Szklarskiej Porębie, w pierwszym obserwowanym okresie, 47% wszystkich zatrudnionych w działalnościach o charakterze egzogenicznym było pracownikami sektora usług G-J, udział ten jednak spadał, by w 2009 r. osiągnąć poziom 7%. Znalazło to przełożenie na spadek wartości WSF, który dla 2005 r. przyjął wielkość 1,8, a dla 2009 r. – 1,1 (rys. 1). Jednocześnie wystąpiły bardzo istotne zmiany w zakresie wchodzącej w skład tego grupowania sekcji I. Spadkowi liczby pracujących w tej sekcji w mieście (o 56,8% w stosunku do roku 2005) towarzyszył przyrost omawianej wielkości w województwie (o ponad 30%). Znalazło to odbicie w znaczącym spadku wartości WSF (2005 r. – 12,2, 2009 r. – 5,0) (rys. 2). Tak więc w 2009 r. Szklarska Poręba była nadal silnie wyspecjalizowana w zakresie funkcji turystycznej, lecz zakres tej specjalizacji mocno się skurczył.

Zarówno w 2005 r., jak i pięć lat później istotne znaczenie dla skierowanej na zewnątrz części gospodarki miasta miały zgrupowane sekcje M-U. W ciągu pięciu lat wyspecjalizowanie miejscowości w tej dziedzinie wzrosło (rys. 3). Szklarska Poręba uzyskała również specjalizację w zakresie usług finansowych (rys. 4), grupowanych w sekcjach K-L (działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości). Warto zauważyć, że także w przypadku tego miasta istotne znaczenie miał sektor rolniczy.

Rys. 4. Zmiany poziomu specjalizacji w zakresie zgrupowanych sekcji K-L w latach 2005-2009

Źródło: opracowanie własne.

4. Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że w dwóch z czterech badanych miast liczebności grupy egzogenicznej w 2009 r. były mniejsze niż pięć lat wcześniej – w Kowarach o 12,5%, a w Szklarskiej Porębie o 23,4%. W Karpaczu i Piechowicach wielkość tych grup zwiększyła się odpowiednio o 70,2% i 36,3%. Można więc uznać, że w zależności od występowania oraz odpowiedniego wykorzystania endogenicznych czynników rozwoju, miejscowości umocniły swoją pozycję na gospodarczej mapie regionu bądź też ją traciły. Zjawisku temu towarzyszyły przekształcenia dominant w strukturze zatrudnienia egzogenicznego.

Warto zauważyć, że mimo deklarowanego w dokumentach strategicznych badanych miast rozwoju w oparciu o funkcje turystyczno-rekreacyjne, miał miejsce

spadek specjalizacji w tej dziedzinie – szczególnie istotny w przypadku Szklarskiej Poręby.

Literatura

- Brol R., Maj M., Strahl D., *Metody typologii miast*, Wydawnictwo AE, Wrocław 1990.
- Obrębalski M., *Przemiany funkcjonalne subregionu jeleniogórskiego w końcu XIX i w XX wieku*, „Śląski Przegląd Statystyczny” nr 1(7), Wydawnictwo AE, Wrocław 2002.
- Program Rozwoju Turystyki w Powiecie Jeleniogórskim, załącznik do Uchwały nr XXXII/196/2001 Rady Powiatu Jeleniogórskiego z dnia 3 lipca 2001 r.
- Słodczyk J., *Przestrzeń miasta i jej przeobrażenia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2001.
- Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Jeleniogórskiego na lata 2006-2014, załącznik do Uchwały nr XLIV/253/10 Rady Powiatu Jeleniogórskiego z dnia 28 kwietnia 2010 r.

TRANSFORMATIONS OF TOURIST FUNCTION IN THE SELECTED TOWNS OF JELENIA GORA REGION

Summary: The region of Jelenia Gora is located in the south west t of the Lower Silesia voivodeship. It is a very attractive tourist destination. It consists of four urban communities: Karpacz, Kowary, Piechowice and Szklarska Poręba. According to the chosen typology these urban communities can be classified as small towns. The objective of this article is the analysis of functional transformations in these towns, with a particular focus on the changes in their tourist functionality.